

AZ ALKOTMÁNYPOLITIKA KÖRÉBŐL.

— Első közlemény. —

I.

Parlamentarismus és német alkotmányosság.

A német nemzet nagyszerű osztályrésze a modern emberiség szellemvilágában fölüllál minden kétségen. A tudomány nem egy ágában ismerik el manap, inkább mint valaha, még az angol, francia és olasz bűvárok, gondolkodók legkitünőbbjei is, hogy *«Germania docet»*. Ámde a politikában — az elméletiben nem kevésbé, mint a gyakorlatiban — messze mögötte maradt mindeddig a németiség nyugat nagy cultur-népeinek. Igaz, a természetbűvárok mondják, hogy mennél nemesebb valamely állati organismus, annál hosszabb idő kell neki, míg elérheti a maga biológiai fejlődésének azon fokát, a melyen az érettség teljes mérve beigazolódik; lehet, hogy a nagytehetségű német nép geniusa — ezen mélyelnű genius — még ma sem érte el a saját biológiai fejlődésének ezen fokát, míg a gyöngébb csontú és kevésbé nagy agyvelejű francia már túlhaladta a férfikorát, és az angol is már túl van a maga ifjúkorán.

Legyen bárhogy, a politikában, még pedig az elméletben nem kevésbé, mint a gyakorlati államéletben, a németiség még ma sem jutott el a saját fejlődésében azon fokra, melyen akár a francziával, akár az angollal diadalmasan versenyezhetne.

Nézzük csak, minő jellemző vonásokat mutat a németiség az államéletben a legutóbbi két évszázad történelmében. 1708-ban Anglia már teljes élvezetében van azon politikai szabadságnak, melyet neki a dicsőségteljes 1688-diki forradalom lezajlása után a «*Declaration of Rights*» és a «*Bill of Rights*» alapján Oraniai Vilmos államférfiúi bölcsesége biztosított. Megszűnt, rég megszűnt már ekkor Angliában minden kasztválaszfallal, a törvények uralma alatt állott az egész angol nemzet születési különbség nélkül; csorbíthatlan volt ekkor már, mert rendes bírói oltalom alatt állott úgy a gondolatszabadság és lelkiismeretszabadság, mint a szólásszabadság, a gyülekezési és társulási jog; minden ostromon, sőt minden kételyen felül állott az önkormányzat, úgy a nemzeti, mint a helyhatósági; az angol állampolgárt nem érhetette sem a kormányközegek, sem a katonaság, sem a király részéről a legcsekélyebb sérelem, melyet a százados alkotmánypolitikai harcokban megedzett és a társadalom valamennyi rétegében gyökeret vert jogrend alkotmányjogilag hivatott őrei azonnal meg ne orvosolhattak, vagy ha kellett, keményen meg ne toroltak volna.

A hajszála sem görbülhet meg az angolnak, még ha annyi ellensége volna is, mint a hány hajaszála van a fején — írja vala pár évtized múlva *Montesquieu* a «*Notes sur l'Angleterre*»-ben. Ugyanebben az időtájban, 1705-ben mennyire lealázó helyzetben volt azonban még az emberi méltóság, a németiség a maga «*Római szent birodalmá*»-ban! A hűbéri kasztrendszer bambán kegyetlen béklyóiban nyögtek még a nép, milliói; a szabadságot nem, hanem csak szabadságokat, előjogokat, különjogokat, kiváltságokat élveztek a fő- és alsónemesség, meg a papság hozzátartozói, no azután meg a városi polgárság is bizonyos mértékben; a fejedelem jogkörét azonban a hűbériség kötelekein kívül nem korlátozta semmiféle intézmény, sőt azt sem tudta volna senki

megmondani, hogy a fejedelem jogkörének tulajdonkép hol végződnek a határai?

Nagyon jól tudta ezt *I. József* császár; azért, mivel-hogy megharagudott az egész bajor nemzetre, fogta magát és legott kiadta a maga legfelsőbb rendeletét, miszerint: «Az öszves bajorokat föl kell akasztani. Kegyelem útján azonban megengedtetik nekik, hogy tiz-tiz bajor sorsot húzzon és csak az akasztassék föl, a kire éppen a sors esik».¹ E rendeletet nem hajtották ugyan végre, mert maga *I. József* önként elállott annak végrehajtásától; de, kérdem, nem csukatta volna-e Angliában tébolydába a parlament 1705-ben azt a ministert, a ki ilyen rendelet kibocsátására hagyta volna magát ragadtatni?

Waterloo után megakadt ugyan hosszabb időre a szabad politikai fejlődés, majd csak hogy nem az egész szárazföldön. Még a *Schweiz* is érezte a «Szenszövetség» dermesztő súlyát; csakis a messze Norvégia zúzmaratelt kakukfüves mezőin lélekezett szabadon a nép amúgy istenigazában. Az államhatalom minden egyéb szárazföldi államban szűkre szabta a szabadságot; csak két nagy elvet nem mert nyíltan megsérteni, sem Franciaországon, Hollandiában, Spanyolországon, Portugalliában, sem Olaszország nagyobb-kisebb államaiban, hogy az akkor még absolutistikus Dániát és a szabadságot a maga rendi alkotmányában élvező Svédországot ne is említsem. E két nagy elv volt: először a nemzeti önkormányzat vagy legalább a kormányhatalom ellenőrzése többé-kevésbé népképviseleti vagyis oly alapon, mely nem csupán a főnemeseknek, alsóbb nemeseknek (mint mi magyarok mondanók: a köznemeseknek), papoknak és vagyonos városi polgároknak, de az alsóbb néprétegek fiainak is juttatott már bizo-

¹ Hormayr: Lebensbilder 256. l.; idézve Bluntschlinál: az «*Allgemeine Staatslehre*»-jében 443. l.

nyos osztályrészt a politikai jogok gyakorlásában és másodszor az állampolgári jogegyenlőség elve, vagy a hol ez még behozva a maga egészében nem volt. azon alkotmánypolitikai elv. mely a középkorból öröklött kasztszerű rendi válfalak teljes ledöntésére ösztönözte még a legaristokratikusabb román államokban is a hangadó politikusokat. Valóban, a «*Szent-szövetség*» legrémlatesebb orgiáinak éveiben is. 1815-től 1830-ig, sem Franciaországon, sem Spanyolországon, Portugáliában, sem Toscanában vagy Sardiániában, de még mindkét Sicilia királyságában sem tartották volna felvilágosult, józan hazafinak azt az embert, a ki azt kívánta volna, hogy úgy az iparosokat, mint a földműveseket szigorúan távol kell tartani a közügyektől s azon kell lenni, hogy sem amazok, sem emezek a közügyekre ne is gondolhassanak. Még XVIII. Lajosnak, sőt még a hirhedt «*Ordonnance*»-ok kieszelőjének, *Polignac* herczegnek, X. Károly ezen vészthozó miniszterének sem jutott volna soha eszébe egy ily retrograd ötlet; és ime ugyanezen időtájban a németek legnagyobb költője, *Goethe* egész leplezetlenül kimondja egyik barátjához intézett levelében, hogy: «a czipész maradjon a kaptafa mellett, a földműves meg járjon az ekeszarva után, hanem a fejedelem tanulja meg azt a mesterséget, hogy hogyan kelljen kormányozni». («*Der Schuster bleibe bei seinem Leisten, der Bauer hinter dem Pfluge, aber der Fürst verstehe die Kunst zu regieren!*») Nemcsak Lamartine, Hugo Victor, Béranger hazájában, de az Arno meg a Manzanares partjain is örökre lehetetlenné tette volna magát még a legbálványozottabb költői genius is, a ki akár 1817-ben, akár 1821-ben ilyesmit mert volna papírra tenni. No de még más tünet is áll rendelkezésére az utókornak a németiség e századbeli államéletének történelméből, a népek politikai érettsége különböző fokainak megítélhetésére. 1819-ben történt, hogy Baden nagyherczegség első kamrájában egy nagyon magas állású politikus egyenesen azt

az indítványt tette, hogy alkottassék törvény, a mely megszabja, hogy *minő ruhákat és minő szövetekből* szabadjon viselnie minden egyes *rendbeli* embereknek: minő ruhát, minő szövetből a főnemesnek, az alsóbb nemesnek, a polgárnak, a parasztnak stb., s hogy azután megszabja ez a törvény azt is, hogy *kinek minő butorokat* szabadjon tartania a saját házában; hogy *kinek legyen szabad kocsit és lovat tartania*, kinek pedig ne! s hogy ezen rendszabály a legszigorúbban hajtassék végre, kivételt csakis a hatóság engedélyezhetvén egyes nagyon vagyonos polgárok számára, a kik azonban tartozzanak előbb a maguk vagyonállásának valódi természetét formáserint beigazolni a hatóság előtt.»¹ Igaz, párhuzamosan ezen középkorias velleitással nem egy tekintetben modern, szabadelvű eszméket terjesztettek az egyes német államokban, úgy a «Tugendbund», mint egyéb szövetkezetek előharczói, a *Wirth* és *Siebenpfeiffer* elvtársai; de már maga az a körülmény, miszerint Franciaország tőzsomszédtségében, tehát azon francia nemzet tőzsomszédtségében, a melynek az emberiség a *német jobbágyság megszüntetését* és a rajnai tartományokra nézve a jogegyenlőség alapján álló «*Code Napoléon*» behozatalát köszönheti vala; hogy, mondom, Franciaország tőzsomszédtségében még 1819-ben ily botorúl középkorias indítvánnyal merészeltetett a leg-

¹ *Riehl*: «Die bürgerliche Gesellschaft.» «So dürften — így szólt 1819-ben ama *badeni* államférfiú az első kamrában — so dürften doch allgemeine Bestimmungen in jedem einzelnen Bundesstaat darüber nothwendig werden: Welche Art von Kleidung und aus welchen Stoffen bestehend *jedem Stande* und jedem Geschlecht zu tragen erlaubt sei? Wer berechtigt sey Wagen und Pferde zu halten und wer nicht, und welcher Gattung von Möbeln sich jede Classe bedienen dürfe, wobei immer eine billige Rücksicht bei der deshalb zu entwerfenden Classification auf die vermögenden nicht berechtigten zu nehmen und bei diesen unter gehöriger Nachweisung ihrer guten Vermögenszustände eine Ausnahme von der Regel zu machen seyn würde.»

fölvilágosultabb német államok egyikének első kamrájában egy «államférfi» fényes nappal előállani, a nélkül, hogy ezáltal a egész német nemzet közmegvetésének tette volna ki magát: már maga ez a körülmény is azt mutatja, hogy bizony ez a különben oly mélyelmű, annyira solidan munkás és családi erényekben annyira gazdag német nemzet még a XIX. század második évtizedének végén is nagyon benne leledzett a maga «*Kleiderordnung*»-os és «*Gänseordnung*»-os fejlődésű rendi tagozatának hagyományos kórságaiban.

Jöttek az 1848-diki mozgalmak. Egyetlenegy merész ugrással akart most fölemelkedni a kor színvonalára a német szabadelvűség. A frankfurti «*Paulskirche*»-ben üléselő nemzetgyűlés olyan törekvéseket hozott fölszínre, a melyek buzgalomteljesen vetekedtek a Szajna partjain átélt *augusztusi* éjnek rangot és czimettőlő lendületeivel. Csakhamar kárba veszett azonban minde buzgalom; a német nemzet teljességgel nem volt még megérve ily átmenetnélküli radicalis reformokra. Hasztalan vettek föl az egyes német államok a maguk hevenyészett 1848-diki és 1849-diki alkotmányleveleikbe — «*Verfassungsurkunde*» — a democratikus követelményeket: már az 1851-ben restituált «*Bundestag*» egyetlenegy tollvonással örölte ki mindazon alapjogokat — «*Grundrechte für das Deutsche Volk*» — a melyek a jogegyenlőség komolyabb mérvű életbeléptetését, a rendi előjogok — «*Standesvorrechte*», — hitbizományok, sőt az összes rendi különbségek — «*Standesunterschiede*» — megszüntetését czélozták, az illető német államok alkotmányleveleiből a maga augusztus 23-diki határozata által. Igen, mert a fegyveres erő lebunkózta a democratikus mozgalmak harcosait Badentől le egész a Kahlenbergig és innét föl egész a Keleti tengerig; a nép tehetetlennek érezte magát szemben az uralkodóházak politikájával és csakis ezen uralkodóházak művelt, em-

berséges fölfogásának köszönhető a német nemzet, hogy a fölülkerekedett reactio nem vetett a szó szoros értelmében véget minden modern alkotmányosságnak a németiség hazájában. Valóban a nagylelkűséget nem csekély államférfiúi belátással egyesítették a német államok fejedelmei, midőn közvetlenül törhetlenül hűséges hadcsapataik könnyű csatateri diadalaik után *alkotmányleveleket* — «*Verfassungs-urkunden*» — hocsátottak ki, és ezekben népképviselési alkotmányosságot *octroyáltak* még oly államokban is, a hol azelőtt de jure csak rendi alkotmányosság állott fönn többé-kevésbé absolutistikus tetőzettel.

I. Vilmos császárnak, mint még «*Prinz von Preussen*»-nek volt az érdeme, hogy Poroszországon a «*Charte Waldeck*» alapján behozatott a népképviselés, nem sokára azután, hogy bátyja, *IV. Frigyes Vilmos* kénytelen volt a berlini királyi palota udvarán a lelőtt és lekaszabolt polgárok hullái előtt a kalapját ünnepélyesen megemelíteni. Másfelől *II. Ernő* Szász-Koburg herczeg fejtett ki lankadatlan buzgalmat a népképviselési rendszer érdekében: sorra járta a kisebb-nagyobb udvarokat és tanácsosal, rábeszéléssel, szeretetreméltó egyéniségének egész súlyával odahatott, hogy a német fejedelmek inkább a mérsékelt szabadelvű államférfiakra hallgattak, mint a fékvesztett junkeri és katonai reactio, meg a clericalismus incselkedéseire. Ki ne ismerné föl *Ernő* herczeg ezen örök halára érdemes fáradozásainak hátterében a fivérének, *Albert* kir. herczegnek, a böles és nemeslelkű angol királynő, *Victoria* kegyeletreméltó férjének buzditó, eszmekölcsönző alakját! A *népképviselési* rendszer tehát behozatott, és ott, hol az már korábban is fennállott, megszilárdult, kitágult az egyes német államokban, békés, nyugodt fejlődésnek vetvén meg alapját hosszú emberöltőkre.

Ámde ki fogna azon még csodálkozhatni, hogy az az alkotmánypolitika, a mely mindezt épp a forradalmi moz-

galmak leveretése után hozta létre, majd csak hogy nem azt mondhatnók, merő nagylelkűségből, vagy legföljebb eszélylyel párosult nagylelkűségből, nem kívánt elmenni egész odáig, a hol az angolok, francziák, spanyolok, hollandok, belgák, norvégok, portugallok, sardiniiaiak és toscanaiak alkotmányossága állott már fönn a maga teljességében? Ki csodálkoznék rajta, hogy a német alkotmánylevelek megállapodtak a középúton, egyfelől az absolutistikus tetőzetű *rendi* alkotmányosság és másfelől a *belga* parlamentarismus vagy az 1814-diki franczia «Charte» alkotmányossága között? És azután ezen a közvetítő alapon fejlődött tovább a német alkotmányosság egész a mai napig. Azt mondja *Binding*¹ az új Németbirodalom fölötti örömeiben, hogy az 1848/9-ben proclamált «*alapjogok*»-ból megvalósítva élvezhetik ma már a németek körülbelül mindazt, a minek a megvalósulását józanul lehetett remélni. Minő nagyzás! Tagadhatatlan, hogy az egyéni állampolgári alapjogok, különösen az egyéni szabadság, a törvényelőtti egyenlőség, a helyhatósági önkormányzat és a közigazgatási biráskodás dolgában meglehetősen nagy haladást látunk a Seldánál vérkeresztséget nyert új Németbirodalomnak, Mecklenburgot kivéve, valamennyi államában. De mi ez mindazon ürnek az áthidalására, a mely a Németbirodalom egyes államainak alkotmányosságát és ennek folytán társadalmát is egyfelől az angol, másfelől a franczia, olasz, spanyol, portugall, belga, hollandi, dán, svéd és norvég alkotmányosságtól és társadalomtól még manap is elválasztja, hogy a modern görög királyságot, Rumániát stb. ne is említsem! Az alkotmányosságot, sőt nem egy tekintetben magát a társadalmat illetőleg, mi magyarok is határozottan előbbre vagyunk: mert parlamentáris alkotmányunk van, a melylyel tudunk élni is nemzetünk előnyére és tár-

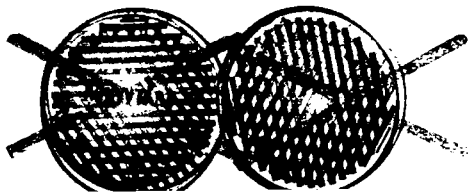
¹ Versuch der Reichsgründung durch die Paulskirche. 1892.

sadalmunk is elmondhatja magáról, hogy ha nem is versenyezhetünk ez idő szerint a németekkel sem szellemi műveltség, sem közgazdasági állapotok tekintetében: másfelől azonban a mi magyar nemzeti társadalmunk már szerencsésen túlhaladta azon rendi válfalakat, a melyek a német nemzeti társadalom valódi megegyesülését még ez idő szerint szemlátomást gátolják, és ha vannak is még mindig rendiségre emlékeztető visszasságok a mi magyar társadalmunkban: jó lélekkel elmondhatjuk, hogy minde visszasságokat már rég leküzdhetette volna 1848-diki alkotmányunk szelleme, ha nem nyernének mind e visszasságok évről évre, napról napra mind újabb és újabb tápot — Bécsen át — éppen a német államok sajátyszerű alkotmányosságának kihatásától a német társadalomra és — irodalomra.

Tekintsük csak kissé közelebről a német alkotmányosságot a maga alkotmányjogi alapvonásaiban. Minden nehézség nélkül, úgyszólván néhány festői vonással eléggé találólag jellemezheti azt, szemben az angol, francia, olasz állapotokkal, az időszaki publicistika. Hamarjában nem is kell egyebet tennie, csak emlékezetbe kell hoznia és tanulságra való kihasználhatás végett egy-egy képbe kell összefoglalnia a legközelebb lefolyt évek apróságos történetéből a következőket.

Egy herczeg meghal. törvényes neje tovább viseli a herczegnői czimet. A lipcsei *«Reichsgericht»* előtt azonban jogérvényesen elperlik tőle, mert a herczegnő nem volt *«ebenbürtig»* házassfél, csak egy *«polyárnak»*, valami nagykereskedőnek lévén a leánya. *Dortmundtban* egy fiatal gróf, becsületes munka útján akarván megküzdeni szegénysége daczára az étellel, beáll *«Volontär»*-nek valami rőföskereskedésbe. Dolgozik becsülettel, de iszonyú benne az öröklött kasztszellem és nem bír magának még csak annyit sem szerezni, hogy az adóját lefizesse. A dortmundti városi tanács

illetékes hivatala meginti őt ismételve szabályszerűleg, de nem tesz kivételt a grófi ranggal szemben, hanem mint szokta, nyílt, horitéknélküli czédulán küldi lakására a szabályszerűleg kiállított adómegintést. A fiatal gróf erre fölháborodik és visszaír a tanácsnak, hogy mint rangbeli ember nem tartozik ilyesmit eltérni hivatalnokoktól, a kik éppen az ő «*polgári*» születésök folytán hasonlíthatlanul ő alatta állanak és csak egészen közönséges emberek. A tanács perbefogja a grófot. Angliában és a szárazföld nem egy monarchiájában szigorúlag büntették volna az alkotmányos jogrend illetén durva megvetéseért. Dortmundt illetékes bírósága azonban mindössze 20 márka pénzbírságra ítéli.¹ *Kölnben* egy közönséges éjjeli őr — Johann Göthe — beül három-négy baktertársával egy vendéglőbe már jóval éjfél előtt, és midőn e fölött megbotránkozását fejezi ki néhány intelligens vendég, s figyelmezteti őket, hogy ilyenkor a vagyonsbiztonság és közrend érdekében még az utcán van helyök: neki állnak a bakterek és agybafoébe, csaknem holtra verik a figyelmeztetőket és egyúttal följelentést tesznek ellenök a *közhivatalnoki állás* — «*Beamtenthum*» — megsértése miatt. Azon éjjeli ört, a ki a legsúlyosabb testi sértést okozta volt, elbocsátják ugyan nagynehezen, hosszas eljárás után hivatalából, de a többit fölmentik, mert hát csakugyan nem lett volna szabad «*közhivatalnokokat*», még ha bakterek is, az ő hivatalos teendőikre figyelmeztetni.² *Erfurtban* Von Tschoppe főkormánytanácsos — Ober-Regierungsrath — ismételt figyelmeztetés daczára sem köttet szájkosarat az ő kedvencz sétálókutyájára. A városban veszett ebek mutatkoznak. Az utcán járók-kelők aggodalommal néznek az Ober-Regierungsrathnak

¹ L. a Diedrich Graf von Tschyskiewitz-Kalenitzky-féle esetet a «Frankfurter Z.» 1893. aug. 12. számában.]

² L. a «Kölnische Zeitung» 1893. aug. 12. számát.

még mindig szájkosár nélküli séta-ebére. följelentik több oldalról a hatóságnál. Ismételt sürgetés után *Lange* polgármester végre rászánja magát és barátságos magánlevélben figyelmezteti a főkormánytanácsost. Az egész német sajtó fölzúdul és ráidézi a kihágási ügyben barátságosan levelező polgármesterre a Büntető-törvénykönyv §-át, mely az ily esetekben kötelességmulasztó közhivatalnokokról szól: de azért a «*Strafgesetzbuch*» §-a nem lesz tekintetbe véve: mert hát egy főkormánytanácsos sokkal magasabban áll a burokratia ranglépcsőjén, semhogy az ő séta-kutyája miatt érdemes lenne törvényt ülni egy kötelességmulasztó polgármester fölött. Angliában magát a belügyministert bírságolta meg a rendőri közeg mindjárt ott a helyszínén a mult évben csak azért, mert horgászni mert, de a horgászjegyét honn felejtette. Báró Bothmer röpiratot ad ki, és a legkeményebben nekiront a birói kar összes nem-nemes tagjainak, követelvén, hogy nagyobb, jóval nagyobb számmal nevezzenek ki birákká nemeseket, mint eddig történt, mert hát szerinte a «*polgári*» származású birák nem bírnak sem a kellő műveltséggel, sem a kellő erkölcsi emelkedettséggel. Angliában, sőt Olaszországon, Belgiumban, Spanyolországon, Portugalliában, Hollandiában csakhamar utólérte volna az ily röpirat szerzőjét az alkotmányos jogrend őrének sujtó keze. A Németbirodalom államaiban ugyancsak készen állott volna csakhamar az áristom, sőt tán a vasbilincs is annak a számára, a ki a nemes származású birákról tett volna közzé ilyen «*osztálygyűlölséget*» keltő förmedvényeket; de a polgári, illetőleg nem-nemes származású birák szellemének, képzettségének, műveltségének ilyen meghurczolása nem esik az osztálygyűlölség keltésének fogalma alá. Veronában a mult nyáron megtámadja fényes nappal a város díszterén egy híres tudósnek magasműveltségű és bájos leányát, a köztiszteletben álló *Argentei* kisasszonyt valami gróf *Piscicelli* nevű lovassági főhadnagy három más tisztársával, és az

egész közönség szemelättára durva pajkoskodást követ el vele szemben. Az atya és a nagybátyja távirati panaszára pár nap múlva táviratilag jön meg a hivatalos válasz, hogy Olaszország királyának parlamenti felelős hadügyministere az illetlenkedő főhadnagyot a hadsereg kötelékéből, az eljárás kellő formáinak betartásából, kirekesztette. A német államokban nem ritkán fordultak elő még néhány év előtt is oly esetek, a melyekben tisztas *«polgárnők»* szülői panaszt emeltek egyes túlvérmes katonatisztek dévajkodásai ellen; de az a büntetés, a melylyel hosszadalmas eljárás folytán ez utóbbiak sújtattak, nagyon is alkalmas megéreztetni a különbséget egyfelől oly állam közt, a melyben egyenlő az egységes jogrend sújtó igazsága mindenkivel szemben, és az oly állam közt, a melyben a *«Rechtsstaat»* illetékessége ott végződik, a hol a *«militarismus»* kezdődik. Hát még a kávéházbeli, vendéglőbeli, utczai kardlapozások, súlyos testi sértéssel járó kaszabolások, a melyeket a vérvő *«polgárok»* formaszertinti panasztétele daczára sem követett nyomban, nem követett egyáltalán komolyabb mérvű megtorlás! Mindez ama sajtószertű jogrend folyománya, a mely nyíltan, ünneptélyesen vallja a *«katonai becsület»* és a *«polgári becsület»* közti óriási különbséget; ugyanazon jogrendé, a mely a legújabb időkig lehetővé tette, hogy, a szász kir. herczeg hadseregfelügyelői rendeletének tanuságtétele szerint, embertelen bánásmódnak, valóságos kínzásoknak maradtak egész védtelenül kitéve a közlegények, kivált az újonczok, úgy az altisztek, mint a tisztek részéről, s a nélkül, hogy jogorvoslatot nyerhettek volna bármely forumon is. Végül — hogy paullo-majora canamus — ugyanez a jogrend tette lehetővé, hogy maga a legfőbb hadúr az arczél előtt ünneptélyesen megdicsért és legfelsőbb kéznyújtással tüntetett ki egy közlegényt, a ki pár nappal azelőtt őrtállván, egy arra ballagó intelligens polgárt egyszerűen lelőtt és csak azért, mert ez utóbbi a szo-

kásos őrállói kérdésre nem felelt, hanem csak amúgy mormogott valamit — de természetesen a legkisebb rossz szándék nélkül — a fogai közt.

Igy rajzolja körülbelül a modern publicisták a német alkotmányosság árnyoldalait, szemben az angol parlamentarizmussal, sőt szemben az olasz és belga parlamentarizmussal is, hogy a francia demokrácia ellentétes nagy vonásait e helyütt ne is hangsúlyozzam.

Az elfogulatlan tárgyilagos szemlélő kénytelen lesz ugyan bevallani, hogy a német alkotmányosság föntjelzett vonásai jórészt éppen nem túlzottak, de egyúttal azt sem fogja tagadhatni, hogy ez a német alkotmányosság, daczára mindez árnyoldalainak, mégis képes volt az állami rendet emberöltőkön át oly szilárdul föntartani, mint semmi más állam Európában és másfelől ez a német alkotmányosság képes volt a német nemzetet kinevelni a nemzeti egységre és ennek érdekében egy rettentő nagyhatalmú birodalomnak nemcsak megszerzésére, de egyúttal minden irányban biztos továbbfejlesztésére. Másfelől az, ki elfogulatlan szakértelemmel kíván ítéletet mondani e tárgyban, nem fog megmaradni a fölszínen mutatkozó minde tünetek egyszerű tudomásulvételénél, hanem, mielőtt egyetemleges megállapodást kockáztatna, le fog szállni minde symptomatikus jelenségek alkotmányjogi hátterének mélyére és csakis behatólag összehasonlító alkotmányjogi tanulmányok alapján fogja megvonni akarni a párhuzamot egyfelől a német alkotmányosság, másfelől pedig, ha nem is a francia demokratikus köztársaság, sőt ha még csak nem is az angol parlamentarizmus, hát legalább az olasz, meg a belga parlamentarizmus között.

Valóban megérdemli, hogy mi is megvonjuk ez utóbbi párhuzamot.

Ím a különbözet a maga legfontosabb mozzanataiban.

A *német alkotmányos monarchia* — melyet *Robert von Mohl* «*dualistische Monarchie*»-nek nevez, *Sidgwick* pedig «*egyszerűleg alkotmányos monarchiának*» nevez — mindenekelőtt abban különbözik a *parlamentaris* monarchiától — ez utóbbit a szó szárazföldi értelmében contemplálva — hogy míg az utóbbiban az uralkodó nincs jogosítva más jogokat — felségjogokat — is gyakorolni, mint a melyeket a rendszeres alaptörvény, vagy az ú. n. alkotmánylevél taxativ felsorolással nyiltan, ünnepélyesen és tüzetesen az uralkodóra ráruház: addig a *német* alkotmányos monarchiában az uralkodó föltétlenül van jogosítva a történelmi jogfejlődés kapcsán öröklött egész felségi jogkört csorbítlanul gyakorolni, kivételt csakis azon felségjogok képezvén, a melyek gyakorlásának módozatára nézve — az alkotmánylevél tüzetesen feljogosítja az országgyűlést — a kamarákat — az államhatalomban való osztályrésze. Nevezetesen igaz ugyan, hogy a *német* alkotmányos monarchiában is csak úgy bocsáthat ki, módosíthat, értelmezhet törvényerejűleg, vagy törölhet el az uralkodó törvényeket, csak úgy módosíthatja az alkotmánylevél egyes rendelkezéseit, csak úgy szabályozhatja az államháztartást és csak úgy köthet államadósságot az uralkodó, ha az ő e tekintetbeni actusaihoz a népképviselő is hozzájárul; ámde a kamarák, illetőleg a népképviselő nincs alkotmányjogilag arra jogosítva, hogy az uralkodóra alkotmányjogi kényszert gyakoroljon. «Die Stände können die Bewilligung der Steuern mit keiner Bedingung verbinden.» — «Az országgyűlés nem kötheti az adók megszavazását semmiféle föltételhez» — mondja a *bajor* királyság alkotmánylevele.¹ Ugyanez áll *Baden* nagyhercezségre, *Württemberg* királyságra, *Hessen* nagyhercezségre és a *szász* királyságra nézve is.² *Olden-*

¹ Verfassungsurkunde Tit. VII., § 9.

² *Württemberg*, Verfassungsurkunde § 113.: Die Bewilligung der Steuern darf nicht an Bedingungen geknüpft werden, welche die Ver-

burg nagyherczegségre nézve is.¹ A *parlamentaris* monarchiában meg éppen ez a leghatalmasabb fegyver a népképvisélet kezében, hogy alkotmányjogilag föl van jogositva csakis azon föltétel mellett szavazni meg az adókat, hahogy az uralkodó csakis oly törvényjavaslatokhoz adja meg a szentesítést, a melyeket a népképvisélet elfogadott, s ha csakis oly ministerek által kormányoz. a kik a népképvisélet többségének bizalmát bírják, s ha elbocsátja az oly ministereket. a kik a népképvisélet bizalmát már vagy elvesztették vagy pedig egyáltalán nem is voltak valaha abban a helyzetben, hogy azt megnyerhették volna, és ha az uralkodó egyáltalán. vagy pedig egyik-másik nagyjelentőségű kérdésben oly politikát követ. a mely állandólag összhangzatban van a népképvisélet többségének politikájával.

A *német* alkotmányos monarchiában szintűgy, mint a *parlamentaris* monarchiában az uralkodó actusai csak úgy bírnak államjogi érvénnyel, ha azokat valamelyik miniszter, még pedig *felelős* miniszter ellenjegyzzi. Igen, mert a *német* alkotmányos monarchiában a ministerek *felelősek*, szintűgy, mint a *parlamentaris* monarchiában: és a *parlamentaris* monarchiában nemkevésbbé szabadon, saját belátása szerint nevezheti ki és bocsáthatja el a ministereket bármely perczen az uralkodó. mint a *német* alkotmányos monarchiában.

De van egy óriási különbség mégis e kérdésre nézve a két rendszer között. A *német* alkotmányos monarchiában a *ministerek* csak a szó *legalis* értelmében felelősek az

wendung dieser Steuern nicht unmittelbar betreffen. — Hessen, Verfassungsurkunde Art. 68., Abs. I.: «Die Bewilligungen dürfen von keiner Kammer an die Bedingung der Erfüllung bestimmter Desiderien geknüpft werden.» — Szász királyság. Verf. § 102.: Oldenburg nagyherczegség. Art. 188.

¹ H. l. e. *Seydl*: Staatsrechtliche und politische Abhandlungen. 1893. 132. s köv. l.

uralkodási. illetőleg kormányzati actusok *alkotmányyszerűségeért, törvényszerűségeért*, de nem egyúttal azok *czélszerűségeért* is: a *parlamentaris* monarchiában azonban felelősek a ministerek *politikailag* is, vagyis felelősek az uralkodó actusainak *czélszerűségeért* is, tekintettel az állam, a nemzet *közjávára*.¹ A *parlamentaris* monarchiában vissza kell lépniök az összes ministereknek — tehát az egész «*cabinet*»-nek — mihelyt *czélszerűségi* kérdésben vettetvén föl a *bizalmi* kérdés, a képviselőház *többsége bizalmatlanságot* szavaz a kormánynak; itt, a *parlamentaris* monarchiában *solidaris* a cabinet mindarra nézve, a mit egyik vagy másik szakminister előterjesztésére a *ministertanács* magáévá tesz, vagyis kivétel nélkül minden kormányzati actusért, minden törvényhozási előterjesztésért, — mert csak oly előterjesztés kerülhet a *képviselőház*, illetőleg a *parliament* elé, a melyre nézve az összes ministerek előzetesen közös, egyértelmű megállapodásra bírnak jutni egymással; ugyanez állván azon előterjesztésekre nézve, a melyekkel a *korona* elé járulnak, — és

¹ A bajor ministeri felelősségi törvény (1848. június 4.) 9 Art. : «Ein Staatsminister oder dessen Stellvertreter, der durch Handlungen oder Unterlassungen die *Staatsgesetze* verletz, ist den *Ständen* des Reichs *verantwortlich*.» A *szász* királyság alkotmánylevele 141. és köv. §-ai, valamint az 1838. február 3-diki törvény, nemkülönbén *Württemberg* alkotmánylevele (Cap. 10.) a ministereket csak *alkotmányértésékért* — «*Verfassungsverletzungen*» — teszik felelőssé Némi- leg eltér a német tyustól a *badeni* törvény 1868. február 20 dikáról : «Die zweite Kammer hat das Recht die Minister und Mitglieder der obersten Staatsbehörde wegen einer durch Handlungen oder Unterlassungen wissentlich oder aus grober Fahrlässigkeit begangenen Verletzung der Verfassung oder anerkannt verfassungsmässiger Rechte oder schweren *Gefährdung* der *Sicherheit* oder *Wohlfahrt* des Staates förmlich anzuklagen.» A *porosz* alkotmánylevél s a porosz államjogi gyakorlat közt félreismerhetetlen a küzdelem, mely azonban még nem vezetett biztos formulára.

ha nem tudnak maguk között valamely kérdésben teljesen egyértelmű megállapodásra jutni egymással az összes ministerek: szükségkép beáll köztük a *ministerválság*, le kell valamennyi miniszternek egyúttal mondania, a koronától függően azután, hogy elhocsátja-e az egész cabinetet és egészen új cabinetet nevez-e ki, vagy pedig a lemondott ministerek közül egyiknek vagy másiknak, vagy akár többeknek nezetét tévén magáévá, ezek közül biz-e meg valakit a cabinet-alkitással, azon czélzattal, hogy ezen részben vagy egészben új cabinet azután megcsinálja magának a többséget a képviselőházban, esetleg a képviselőház feloszlatásának és új választások elrendelésének árán is, a mi azután azt jelenti, hogy az uralkodó «hivatkozik a nemzet»-re. Hogy e rendszer ily alapon folytonos összhangzatban és sikerrel működhessék, a *parlamentaris* monarchiában az uralkodó a ministereket — a *solidaris cabinet* tagjait — a *ministereknök* ajánlatára nevezi ki. Ez ugyan nyíltan, ünnepélyesen csak *Magyarország* 1848: III. t.-cikkében (1867: III.) van kimondva, de tényleg oly államjogerejű szokás, a melyet egyiránt követnek minden *parlamentaris* monarchiában. És igen természetes, sőt szükségképeni folyománya a parlamentarismusnak, mert a parlamentaris kormány — a *solidaris cabinet* — alapját csakis egy *consolidált* képviselőházi többség, tehát egy állandólag *compact* nagy politikai *párt* képezheti, a mely eltántoríthatlanul ragaszkodván a maga programjához, csakis a saját kebeléből kinevezett ministerek iránt viseltethetik állandólag, kellő szívósságú bizalommal. Azokat az államférfiakat azonban, a kik, mint a többségben levő párt tagjai, leginkább alkalmasak a kormányon a párt bizalmának összetartására, sem az uralkodó maga, sem pedig valamely a többségben levő párton kívül álló személy nem szemelheti ki oly sikerteljes érzékkel és tapintattal, mint a többségben levő pártnak *vezére*, a ki iránt ez a párt a leg-

teljesebb bizalommal viseltetik. *Parlamentaris* monarchiában tehát rendszerint — ritka kivételes esetektől eltekintve ¹ — a többségben levő párt vezérét nevezi ki az uralkodó *ministerelnökké*, s őt bizza meg *cabinetalakítással*, a mi annyit jelent, hogy az uralkodó a szakministereket e ministerelnökké kinevezett többségbeli kitünőségnek ajánlatára fogja azután kinevezni. (Azon előzetes megbeszélések, alkudozások stb., a melyek az új ministerelnök kineveztetését úgy legfelsőbb helyen, mint angol, belga, olasz, spanyol, portugall szokás szerint a többségben levő párttal való behatóbb érintkezésben, egyfelől az uralkodó és a párttöbbség tájékoztatása, másfelől lehetőleg homogen cabinettagok összehozatala céljából szokták megelőzni, a föntjelzett követelménynek még meg hiúsulásuk esetében sem praejudicálhatnak, mert csakis politikai tapogatózások természetével bírnak és nem államjogi jelentőségűek; ugyanez áll az oly esetekről is, a melyekben, mint pl. Lord *Moira* esetében, az uralkodó nem magával a kinevezendő pártvezérrel, de valamely az alkudozásokra, kibékítésekre, érdek-összeegyeztetésekre alkalmas, többségbeli kiváló pártemberrel téteti meg a cabinetalakításra az ütegyengető lépéseket.) A *parlamentaris monarchiában* tehát a *ministerelnök* nem csupán a *legfőbb államtisztviselő*, nem csupán a *korona* első tanácsosa, de a király után egyúttal a nemzet bizalmának legfőbb letéteményese is.

A *német* alkotmányos monarchiában az uralkodó a ministerek tulajdonképeni közvetlen feje; *cabinet-solidaritás*

¹ Ezen kivételes esetek közé tartozik a *Deák-párti* cabinetek esete is, midőn nem *Deák Ferenczet*, a többségben levő párt vezérét, de, mert ő cabinetalakításra nem vállalkozott, az ő legbizalmasabb politikai barátainak egyikét, gr. *Andrássy Gyulát* nevezte ki az uralkodó ministerelnökké. A *Lónyay*-, *Szlávy*- és *Bittó-féle* cabinetek kineveztetése már anomáliát képez, a melyről más alkalommal.

nem léteznek: ha van is *ministerelnök*, ez nem bír egyúttal a többségben levő párt vezérének jelentőségével. Az uralkodó a német alkotmányos monarchiában nem a ministerelnök ajánlatára nevezi ki a ministereket, hanem saját egyéni belátása szerint, tekintet nélkül arra, hogy egyugyanazon párt-hoz tartoznak-e, és ha akár az uralkodó, akár a képviselőház többsége megvonja a bizalmát valamely szakministertől, az uralkodó elbocsátja az illető ministert, a nélkül, hogy ezért az egész ministeriumnak be kellene adnia a lemondását. A *német* alkotmányos monarchiában tehát csakis királyi kormány, királyi ministerium van, és a ministerek (csakis a király legfőbb hivatalos közegei. A képviselőház többségére az ily királyi ministeriumnak is szüksége van ugyan, hogy a kormány javaslatai megszavaztassanak: ámde teljesen elégséges, ha minden egyes concret esetben, esetről esetre *compromissum* útján biztosítja magának a kormány a képviselőház többségét az összes képviselőházi pártok részéről. Szóval a *német* alkotmányos monarchiában mindig *személyes uralom* van — *«régime personnel»* — bizonyos fokig: maga az uralkodó intézi nemcsak az uralkodást, de a *kormányzást* is felelős ministerek által. És ez annyival kevésbé válhatik az uralkodóra nézve végzetterhessé, minthogy — miként már említettük — az adók megszavazását az országgyűlés, illetőleg a képviselőház nincs jogosítva föltételelessé tenni egy vagy más követelménynek teljesítésétől a korona által. De különbözik a *német* alkotmányos monarchia a *parlamentaris* monarchiától még abban is, hogy míg *parlamentaris* monarchiában az uralkodó sohasem avatkozhatik a közigazgatás részleteibe, hanem ott, hol a *parlamentaris* ministerek nem tehetnek vagy bármi okból nem tesznek eleget a közszükségletnek, maga a parlament, illetőleg a képviselőház nyúl bele a közigazgatásba — Angliában a *special actek* által — addig a *német* alkotmányos monarchiá-

ban — kivált a kisebb német államokban az uralkodó, ha úgy tetszik neki, a legcsekélyebb közigazgatási ügyekben is közvetlenül rendelkezik, intézkedik, a nélkül, hogy az országgyűlésnek, a képviselőháznak alkotmányjogilag meg lenne a joga a közigazgatás menetére bárminő közvetlen befolyást is gyakorolni. Annnyival inkább áll ez a külügyekre, hadügyre és az udvartartásra nézve, a mely ügyek egyáltalán nem tartoznak az országgyűlés *közvetlen ellenőrzése* alá a *német* alkotmányos monarchiában. Angliában, de még Olaszországon, Belgiumban, Spanyolországon is ugyancsak beleszólhat és az alkotmány alapján teljes joggal a parlament mindezen ügyekbe: a *német* alkotmányos monarchiában a hadügyre, illetőleg a véderőre vonatkozólag van csak némi, többé-kevésbé korlátolt hozzászólása, a külügyekre, a diplomatiai ügynökökre nézve még ennél is kevesebb, az udvartartást pedig annyira az uralkodó *«castrense peculium»*-ának tekinti az alkotmányjog, hogy a felségsértéssel határos túlterjeszkedés vádjának tenné ki magát az a bajor, szász, sőt porosz népképviselő, a ki hivatkozván *Sir Robert Peel* avagy *Lord Palmerston* kezdeményezéseire a *«Ladies of the Bedchamber»* dolgában, hasonló indítványt merészelve tenni a királyi udvar személyzetének tekintetében.

A *parlamentaris* monarchia a *népsouverainitás* elvének alapján osztja meg a jogokat az uralkodó és a *parliament* között; a *német* alkotmányos monarchiának alkotmányjoga nem ismeri el a *népsouverainitást*, hanem csak a *nemzet souverainitását* és ennek csorbíthatlan felségjogkörű egyedüli letéteményeséül csakis magát az uralkodót contemplálja mindvégig egész következetességgel. Vegyük hozzá, hogy a *német* alkotmányos monarchia — miként szintén már említettük — megtartotta, conserválta a népképviselési alkotmányosság behozatala előtti *rendi* monarchia, részben *patri-monialis* természetű alkotmányjogából az uralkodó föntartott

felsőjogául mindazt, a mit az alkotmánylevél nyíltan, világosan, határozottan és tüzetesen az országgyűlés, illetőleg a képviselőház kezdeményezési és ellenőrzési jogkörébe át nem bocsátott: és meg fogjuk érteni, hogy miért olyanok, a minők, szemben a szárazföld *parlamentaris* monarchiáinak — az olaszoknak, belgának, spanyolnak, portugallnak stb. — belállapotaival szemben úgy az állami, mint a társalmi állapotok még manap is a *német* alkotmányosság álla- maiban.

Nem toltam e párhuzamban előtérbe Angliát. Nagy okom volt erre. Anglia ugyan a parlamentarismus classikus szülőföldje; az angol intézmények bámulatteljes tisztelői ültették át a *parlamentaris* monarchiát a szárazföldre. Angliának azonban nincs rendszeres alkotmányjogi alaptörvénye, nincs az összes érvényben levő alkotmányjogi alapelveket, irányeszméket egy rendszeres egészbe egybefoglaló alkotmánylevele, hanem csakis *történelmileg* fejlett alkotmánya van, szintűgy mint *Magyarországnak* és *Mecklenburg* nagyhercegségnek, és ha a *parlamentaris* monarchia mindennek daczára sehol sem fejlett még oly magas fokra mint éppen Angliában: úgy ennek az okát csakis abban kereshetjük, hogy Angliában, kivált 1782 óta, mindinkább és inkább elhalványul az *írott* alkotmányjog, hogy tért engedjen a *praecedensek* és *compromissumok* útján egyre hatalmasabb mérveket öltő *szokásjognak* az alkotmányos életben. Ma már ez utóbbi oly erős, hogy az írott alkotmányjognak éppen legfontosabb mozzanataira vonatkozólag az *írott* jog elavultnak — mint az angolok szokták mondani: *antiquated* — tekinthető. Sem a *cabinetről*, sem a *cabinet solidaritásáról* nem tud semmit az *írott* jog. Az *írott* jog csak a titkos tanácsot, a *«Privy Council»*-t ismeri; és habár a *cabinet solidaritását* csakis egy mulatságos eset, t. i. az az eset hozta létre, hogy *I. György* király, a Hannoverházból, nem tudván angolul, hanem csak németül, francziául

és egy keveset latinúl, ¹ ministerei közül pedig csak néhányan tudván francziául és egy keveset latinúl, nem bírta velök sem a saját elnöklete alatti ministertanácsban, sem pedig külön-külön az egyes ministerekkel az ügyeket elintézni, illetőleg lépésről-lépésre beható eszmecserét folytatni, rájok bízta a ministerekre, hogy végezzék el tehát ezt a beható eszmecserét előbb saját maguk közt és csak azután, ha majd egyértelmű megállapodásra jutottak egymással, csak azután terjeszszék eléje ezen megállapodást, akár francziául, akár latinúl, írásban és ő azután röviden dönt a kérdésben. I. *György* hiányos nyelvismeretei ez értelemben képezték kiindulási pontját a *cabinet solidaritásának*. Ámde ez a *cabinet-solidaritás*, daczára e mulatságos eredetének, valóban nagyszerű eszköznek bizonyult a parlamentaris életben és ma már egyik mellözhetlen sarkkövét képezi a *parlamentaris* monarchiának a szárazföldi államokban is. Másfelől a történelmileg fejlett alkotmány még ma is csak úgy hemzseg oly törvényektől és jogszokásoktól, a melyeket forma szerint még nem törölt el a törvényhozás, de a melyek már teljességgel összeegyeztethetlenné a modern állam fogalmával. Így, hogy Anglia királya az egyedüli tulajdonképeni földesura az egyesült királyság egész államterületének; hogy a görvélyesek meggyógyulnak, ha a király rájok teszi a kezét; hogy egynemely skót lordot az ő egykori jobbágyai, manap bérlői dudaszóval tartoznak mulattatni, ha a lord a kastélyába hazaérkezik, stb. ² Mind e badar jogszokások iszonyú tömkelegéből csak fárasztó munkával háncsolhatja ki az államjogtudós a ma érvényben levő angol alkotmány tiszta képét, és még ha tisztán lebeg is az szemei előtt a

¹ L. Earl Grey: Parliamentary Government considered with reference to Reform, p. 10; Hallam: The constitutional history of England, pag. 798.

² Macaulay V., 143.; Smollet: History c. 7. stb.

maga egészében: még ez esetben is ott marad a háttérben az angol *helyi önkormányzat* — local selfgovernment —, a háttérben kapcsolatosan a törvények uralmát biztosító oly bírói jogkörrel, tehát oly alkotmányjogi tényezőkkel, a melyekhez egy szárazföldi állam alkotmányjoga sem nyújthat analogont.

Nem említettem tüzetesen *Ausztriát* sem a *német* alkotmányos monarchiáról szólómban. Igen, mert *Ausztria* közelebb áll ugyan a *parlamentaris* monarchiákhoz mint bármely királysága. nagyhercegsége stb. a Németbirodalomnak az egymást fölváltó párturalom tekintetében; de másrésről Ausztriának nincsen egy egységes, rendszeres alkotmányjogi alaptörvénye, hanem csak részleges *«Staatsgrundgesetz»*-nek nevezett alkotmánytörvényei vannak, a melyek azonban nyitva hagyják a tért nem egy tekintetben az uralkodó népképviselési alkotmányosságelőtti felségi jogkörének a maga teljességében szintűgy, mint a *német* államok alkotmánylevelei, levén az 1867-diki egyik *«Staatsgrundgesetz»* alaptétele szerint a császár a *törvényhozó* hatalomnak is tulajdonképeni és egyedüli letéteményese, a kinek a törvényhozásban a *«Reichsrath»* csak mint segédelőtanácsa — *«Beirath»* — van jogosítva támogatására lenni.

Végül nem említettem tüzetesebben *Magyarországot* sem, mert, habár hazánkban a parlamentarismus inkább van törvénybe iktatva mint bárhol, az 1848: III. t.-cikknek a miniszterelnöknek miniszterajnló jogára vonatkozó rendelkezése által: az egységes rendszeres alkotmányjogi alaptörvényt a mi történelmileg fejlett alkotmányunk sem ismeri, 1848-ban és 1867-ben és 1867 óta alkotott alkotmányjogi jelentőséggel bíró törvényeink pedig oly hiányosak, hogy nem találhatván jogforrást erre sem ezekben, sem az 1848-előtti rendi alkotmány idejéből, többnyire még manap is az *angol* mintának ránk, a mi viszonyainkra vajmi gyakran egyáltalán nem alkalmaz-

ható vonásait igyekszünk utánozgatni, a nélkül, hogy mindig teljesen tisztában lennénk azok valódi természetével.

A német alkotmányos monarchiát tehát nagy ür választja el a *parlamentaris* monarchiától; de félreismerhetlen azon, habár még mindig szerfölött lassú közeledés, melyet amaz ez utóbbi irányában egynémely német államban, pl. *Württembergben, Hessenben, Badenben*, sőt még *Poroszországon* is tanusít. Ez utóbbi állam az 1831-diki *belga* alkotmánylevelél — «*Constitution*» — mintájára szerkesztette meg a maga 1850-diki alkotmánylevelét. Hogy mégsem lett *parlamentaris* monarchiává: ez az öröklött, mondhatni túl-erős *királyi* hatalomnak köszönhető, a mely igen sokat átengedett ugyan venni az 1850-diki porosz alkotmánylevelébe, de — *Bismarck* herczeg tanuságtétele szerint is — erejének egész megfeszítésével igyekezett és meg is tudta akadályozni azt, hogy a belga «*Constitution*» azon (78-dik) pontja is átvétessék, a mely azt mondja, hogy «a király nem gyakorolhat egyéb hatalmakat, mint a melyeket az alaptörvény formailag a királyra ruház, vagy a melyeket az ezen alaptörvény keretében alkotott tüzetes törvények reá ruháznak.»¹ A belga alaptörvény 18 pontban (60—77.) taxative sorolja föl a király jogait: a porosz alkotmánylevelél meghagyja egyszerűen a királyt öröklött felségi jogkörének egész teljességében, sőt még fölhatalmazza arra is, hogy az országgyűlés felsőházát — a «*Herrenhaus*»-t — *királyi* rendelettel alakítsa meg. (1850—1858: 65—68; Gesetz 7. Mai 1853.) És tényleg a porosz *Herrenhaus* alkatelemeinek összeállítása még ma is ebben a királyi rendeletben gyökerezik. *Württembergben, Badenben, Hessenben*, sőt *Bajorországon* is nagyon közel áll

¹ Constitution, Chap. II., Sect. I., 78. : Le roi n'a d'autres pouvoirs que ceux que lui attribue formellement la Constitution et les lois particulières portées en vertu de la Constitution.

már az alkotmányosság az egymást rendszeresen — «biztonsági szellentűkép» — fölváltó, pártszínezetű kormányok uralomra jutásának rendszeréhez az említett lassú közeledés folytán. Poroszországon ettől még távol áll az alkotmányosság. Azt azonban *Bismarck* herczeg évtizedekre terjedő vasmarkú kormányzatának sem sikerült meggátolnia, hogy ma már nagyobb figyelmet ne fordítson az uralkodó az összes ministerek lehetőleges elvokon voltára, mint még *I. Vilmos* idejében.

A nagy német nemzet magas fokra emelte a maga szellemi műveltségét, megalkotta a birodalmat, szilárd alapra fektette annak egységét, tett némi haladást a szabadság irányában, de legfőbb gondjukat sorsának intezői eddigelé nem a szabadságra, még kevésbé a jogegyenlőség követelményeire, hanem mindenekelőtt a *rendre* és a *haderó* mentől óriásibb mérvben való kifejtésére és harczképessé tételére fordították. Mind e czélok elérésére kitünőnek bizonyul a *német* alkotmányos monarchia. Majd ha teljesen megérik ez a nagy nemzet a jogegyenlőségre és a szabadságra: majd akkor bekövetkezik a *parlamentaris* monarchia missiója a német államokra nézve is.

II.

A népképviselői állás méltósága különböző monarchiákban.

Azt mondják, hogy a népképviselői állás oly természetű, hogy az egyéni érték, az egyéni érdem, az egyéni befolyás és összekötetés szabja meg annak társadalmi súlyát első sorban. Tökéletesen igaz ez, és annyira bevilágló, hogy nem szorul további fejtegetésre. Ámde egészen más kérdés, hogy vajjon minő hely, minő rangfok illeti meg a népkép-

viselőt, különösen monarchikus államokban oly alkalomadtán, midőn még a legmodernebb nivelláló fölfogás vagy a legnagyobbanyagiasdibb közömbösség sem kerülheti ki a *rangfok* problémáját, pl. udvarképeség, udvari meghívások, udvari ünnepek, udvari ebédek, sőt az állami ünnepek, kihallgatásrabcsoátás stb. alkalmából?

A tipikus, ú. n. középosztálybeli politikusaink idősebb nemzedéke, mely mindenha oly nemes hévvel és önfeláldozó buzgalommal küzdött a szabadelvű fölfogás eszményeiért, teljességgel közömbösen viselkedett az ily természetű kérdések iránt egész a hetvenes évek közepéig, mintha csak nem is lett volna érzéke sem a politika ezen *«imponderabilitái»* iránt. A Gizella főhercegnő nászünnepélyén történtek azonban egyszerre fölnyitották a szemeit még a legphlegmatikusabb táblabiráinknak is. Az történt ugyanis, hogy a magyar államjog értelmében magával a koronás királylyal egyenrangú, souveraine országgyűlésünk 120 tagból álló ünnepélyes nagyküldöttségének legtöbb tagját — majdnem az összes országgyűlési képviselőket — he sem eresztették az említett fenséges nászünnepély alkalmából magába a terembe, hanem a karzatra utasították őket, hogy onnét gyönyörködjenek azon látványon, mely bizonyára bensőségteljes örömmel foghatta csak eltölteni a kebelét minden magyar hazafinak. Az oka pedig ennek az eljárásnak abban gyökerezett, hogy a mi koronás királyunk udvarában 1873-ban éppen úgy fönnállott, amint hogy még ma is fönnáll az a szabvány, a mely szerint a terembeocsátás csak a *titkos tanácsosokat, kamarásokat* — meg ha éppen van hely rá — *az asztalnokokat* illeti meg, azon országgyűlési képviselőket azonban, a kik sem nem titkos tanácsosok, sem nem kamarások, sőt még csak nem is asztalnokok, minden rangnélküli embereknek tekintendők, a kik egyszerűen távoltartandók az ily udvari ünnepeknek színhelyül szolgáló termektől. A megdöbbenés

még fokozódott, midőn megtudták, hogy a souveraine magyar országgyűlés képviselőházának elnökét csak tizenhetedikül bocsátották be legfelsőbb kihallgatásra és hogy a főkonyhamester főlebb, a Felsőházhoz közelebb ül udvari ebédek alkalomával a királyi asztalnál, mint Magyarország igazságügy-ministere és nem egy más szakministere. Igen, mert hát az udvari szabványok ma is ugyanazok, mint a melyek érvényben voltak az 1848-diki törvényeinkben gyökerező alkotmányunk helyreállítása előtt, és ezen szabványok értelmében a valóságos belső titkos tanácsosok kineveztetésök rangidősbsége szerint nyerik az előbblépést és az elébbülést, az a 16 kihallgatásra jelentkező pedig, a kit a képviselőház elnöke előtt bocsátottak kihallgatásra, előbb nyerte volt az ő kineveztetését, mint ez utóbbi, aminthogy az udvari főkonyhamester is idősebb titkos tanácsos volt, mint az igazságügy-minister és egyéb ministereink. Elámulva kérdezték magukban honatyáink, hogy vajjon mért nincs az udvari eljárás figyelemmel alkotmányunk szellemére?

A dolog igen egyszerű. *Deák Ferencz* megkötötte a kiegyezést 1867-ben; de a haza bölcse már nem ért rá, hogy a népképviseleti alapon nyugvó magyar parlamentarismusnak e téren is megszerezze a maga érvényesülhetését. Nem sürgette azt a képviselőház sem; maradt tehát minden a réginél. Pedig tagadhatatlan, hogy a reform e tekintetben is elodázhatatlan; azok, a kiknek szintűgy megvan az érzékök e kérdés iránt, mint a kellő tájékozottságuk a *parlamentaris* monarchia követelményei felől, remélik is, hogy a kilatásba helyezett magyar királyi udvartartás berendezésének alkalmából kellő figyelemmel fognak lenni e követelmények iránt is.

De hát minő irányeszméket nyújthat e reform korszerű létesíthetésére nézve az érvényben levő magyar államjog?

Nézetem szerint következőket.

A magyar államjog szerint is Ő felségét, a koronás

királyt illeti meg a jog, a rang, czímek, kitüntetések adományozására, amint hogy határozottan hangsúlyozza ezt az 1848: III. t.-cikkünk. Ő felsége felségi jogánál fogva magyar állampolgároknak is és ugyan a magyar haza közügyei körüli érdekért adományozhatja ugyan — ministeri ellenjegyzés mellett — a valóságos belső titkos tanácsosságot, mint udvari méltóságot, habár ez a valóságos belső titkos tanácsosság nem magyar eredetű, hanem, mint a régi római *«consilium principis»* méltóságainak utánezata a Német nemzetbeli szent római birodalomban támadt új életre, s innét az Osztrák császárságon át származván át hozzánk, csakis épp úgy jött ususba Magyarországot illntőleg, mint a hogy pl. a szintén nem magyar eredetű vaskoronarend I., II. és III. osztályú keresztjeivel már emberöltők óta szoktak magyar állampolgárokat magyar állampolgári érdemek fejében legfelsőbb kitüntetésben részesíteni. A hosszas gyakorlat jogerejüvé tette ezen usust is. Midőn ezt constatálom, teljes elismeréssel emlékezhetem csak meg azon szerepről, mely a valóságos belső titkos tanácsosság adományozásának, mint legfelsőbb kitüntetésnek még a *rendi* alkotmány idejében jutott. Valódi korszerű újítás volt ez akkor, midőn még a feudális hatalmi tényezőkkel kellett lépten-nyomon küzködni a már modern irányok felé hajló államhatalomnak. A feudális időből fenmaradt hatalmi tényezőket, a hercegeket, örgrófokat, grófokat stb. nem használhatta föl a modernizálódó államhatalom, még az *absolut* monarchia keretében sem a közügyek intézésére oly mérvekben, mint a középkorban, midőn még maga az államhatalom is első sorban a hűbéri uralom szervezetében, mászóval a hercegek, örgrófok, grófok stb. jog- és hatalmkörében gyökerezett; a modernizálódó államhatalomnak — a közműveltség terjedésével és az állami teendők egyre növekvő szakszerű szétágazódásával szemben — mindinkább *szellemileg képzett hivatalnokokra* volt szüksége az absolut monarchia-

ban, meg a korlátolt monarchiában egyiránt; ezek képezték az uralkodó felségi jogkörének legbiztosabb támaszait és az uralkodó actusainak csaknem egyedül megbízható, mert tőle függő, békés úton is bármely perczben elbocsátható végrehajtó közegeit, valamint törvényhozási, bíraskodási ügyekben legkivánatosabb és egyúttal legilletékesebb tanácsadóit is. Másfelől a *korlátolt* monarchiában, még a népképviselési rendszer behozatala előtt is, új elemek toluáltak az előtérbe; ezekre is súlyt kellett immár most fektetnie az uralkodónak, és ugyan nem egy esetben főleg azért, hogy a *«princeps legibus solutus»* képe — a legisták tanai folytán — fokról fokra mindinkább átalakuló monarchának souverainitása lehetőleg az államélet minden terén mentől előbb érvényesülhessen, a hűbéruralomból öröklött hatalmi tényezők netáni vonakodása, sőt ellenkezése daczára is. Ki tagadná, hogy czélszerű eszköz volt ez irányban egy oly magas állami méltóság creálása, minő a valóságos belső titkos tanácsosság? Oly időben, midőn az uralkodó által fölvatott tekintély döntő súlylyal bírt szükségképen a rendekre tagolt nemzet összes társadalmi köreiben nem kevésbé, mint az állami szervezet ranglépcsőzetének összes fokain? Sőt bátran elmondhatjuk, hogy még az állampolgári jogegyenlőség felé törekvő *értelmiségre* is bizonyos népszerűség varázsával hatott, látni, még az absolut monarchiában is, hogy az uralkodó nem kizárólag a magasabb születésre fekteti rendszerint a súlyt, hanem az egyéni érdemekre is, melyeket különböző rendekből, a köznemesiből, sőt a polgári rendből származottak *hivatalos* szolgálataik által szereztek maguknak a közügyek, vagy mint akkor egyoldalulag mondani szokták, a trón körül! És csakugyan úgy a régibb Német-római birodalomban, mint az Osztrák császárságban gyakran történt, hogy valóságos belső titkos tanácsossá történt kineveztetésök folytán a hercegek, örgrófok stb. mellé kerültek úgy az állami, mint az udvari

ünnepélyeknél — saját egyéni érdemeik révén — szerényebb állású szülők tehetséges, kitünő munkaerőnek bizonyult gyermekei, a kikkel különben szóba sem állottak volna a főnemes-ség tagjai. Éppen nem volt tehát reactionarius jellegű a valóságos belső titkos tanácsosság 1848 előtt.

Ámde behozatván 1848-ban, illetőleg 1867-ben a népképviselési alapon nyugvó parlamentarizmus kormányforma: vajjon nem valódi anachronismus-e ma már azon elébblépési és elébbülési jog, a melyben a titkos tanácsosok még mindig formaszerint, rendszerint részesítetnek a modern alkotmányos államhatalom föletéteményesi, a *ministerek* rovására? Igaz, hogy újabban a valóságos belső titkos tanácsosok nem contemplátatnak többé *állami* méltóságokul, hanem csakis *udvari* méltóságokul; aminthogy másfelől igaz az is, hogy Magyarország apostoli királya már pár évvel a koronázás után elrendelte, hogy Magyarország királyi ministereit, már mint ilyeneket, kivétel nélkül megillessa a «*Nagyméltóság*» — az «*Excellentia*» czím. De az udvari szabvány, mindezek daczára minde mai napig épségben hagyta a valóságos belső titkos tanácsosoknak még a feudális rendi időből, illetőleg még az osztrák *absolut* monarchia idejéből átszármazott elébblépési és elébbülési jogát és ez határozottan csorbát ejt alkotmányunk szellemén, az érvényben levő magyar államjogon.

A rendi magyar államjog szerint a *zászlós urakat* illette meg a király után az első hely; és *zászlós urainkat* még ma is, népképviselési alapon nyugvó parlamentarizmus magyar monarchiánk keretében is igen magas hely illeti meg úgy az állami ünnepélyeknél, mint ha lesz, a magyar királyi udvarnál; zászlósuraink, mint ilyenek mindenesetre, vindicálhatják maguknak, hogy ne az *idegen eredetű* v. b. titkos tanácsosságnak quasi concretuál statusában, titkos tanácsossá történt kineveztetésök rangidősbbsége — anciennitása — de tulajdon, történelmileg fejlett zászlósúri méltó-

ságuk államjogilag megszabott sorrendje szerint helyeztessenek az elébb lépés és elébbülés ranglépcsőzetére, s hogy megelőzzék az *összes többi* v. b. titkos tanácsosokat. A király után az első hely azonban, mai alkotmányunk szellemében, az érvényben levő magyar államjog követelményeinek megfelelőleg, akár titkos tanácsos, akár nem, csakis Magyarország királyi miniszterelnökét illetheti meg, és ugyan ez értelemben kell, hogy nyomban a miniszterelnök után a többi miniszterek következzenek miniszterré történt kineveztetésük rangidősbsége szerint, akár titkos tanácsosok, akár nem; és velök egy vonalon a főrendiház elnöke, a képviselőház elnöke, a királyi curia elnöke és a legfőbb számszék elnöke, akár titkos tanácsosok, akár nem. A többi titkos tanácsosok csakis a magyar *államhatalom* ezen főképviseelői után következhetnek. Így kívánja ezt a magyar alkotmány szelleme, így az érvényben levő magyar államjog követelménye, és ugyan annyival is inkább, mert nemcsak 1848-diki törvényeinkben gyökerező népképviseleti alkotmányunk szelleme hozza ezt visszautasíthatlan folyománykép magával; de már a mi ősrégi, történelmileg fejlett 1848 előtti *rendi* alkotmányunknak is egyik, soha semmiféle illetékes államjogi tényező, semmiféle komolyan számbavehető államjogász által kétségbe nem vont, sőt még a hyperconservatív gróf *Cziráky Antal Mózes* által is ünnepélyesen elismert és fennen hirdetett egyik sarktétele volt, hogy Magyarország törvényesen egybehívott és törvényesen megalakult országgyűlése teljesen *coordinált*, teljesen *egyenrangú* magával a koronás királlyal. Miután pedig parlamentarizmusunk minisztereink egyúttal souveraine országgyűlésünk legfőbb bizalmi férfiai is, nemcsak a korona tanácsosai: tehát őket rangban semmiféle udvari méltóság meg nem előzheti.

Jóval nehezebbnek látszik annak a kérdésnek az eldöntése, hogy vajjon minő hely illeti meg az udvarnál a magyar

országgyűlés képviselőházának tagjait? Államjogász azonban, a ki nemcsak a magyar államjogban bír rendszeres és alapos tájékozottsággal, de összehasonlító államjogtudományi alapon kellő politikai képzettséggel is, egyáltalán nem fog meghatározni e problema elől sem, hanem tisztán, világosan föl fogja ismerni e kérdésben is érvényben levő államjogunk félreérthetetlen követelményeit.

Elteltekintve azon hagyományos nem-bánomságtól, mely az utczai demagogia kevésbé ádáz, de azért nem kevésbé veszélyessé válható jelszavaival véli fedezgetetni a maga ékeszavúlag gondolatüres és hozzánemértő táblabírói kényelmeskedését, azaz eltekintve azoktól, a kik túlhaladott álláspontnak, sőt egyenesen nevetségesnek mondják manap már az eféle fejtegetéseket és vitatkozásokat: két nevezetes áramlat okoz minálunk fogalomzavart az országos képviselők állására, államjogi méltóságára vonatkozólag. Az első azon ósdi fölfogású magyar emberek részéről jön, a kik bár minden lépten ajkaikon hordják az «1848-at», sőt harczoltak is 1848-ban a hazáért lángoló hazafiságuk egész hevével, de a kiknek sohasem fért egészen a szívökhöz 1848-diki alkotmányunk szelleme, a mennyiben ez a magyar állam belügyeire vonatkozik, hanem csakis az a része annak a fenkölt mozgalomnak és önvédelmi harcznak, a mely abban a törekvésben tetőzött: Magyarország állami függetlenségét Ausztriával szemben lehetőleg kiküzdeni! Ezen elemeknél aztán vajmi termékeny talajra talált az, a mit az aulikus maradványok és az 1848 előtti «pecsovicsek» növendékei hangoztattak: Ime, 1848 előtt mennyire különb(!) úriemberekből állott az országgyűlés «alsótábla»-ja; a megyék követei egytől egyszálíg csupa előkelő, földbirtokos, nemes urak voltak és mégis csak a Magyar Kir. Helytartótanács «titoknokai»-val voltak egyrangba állítva, csak «tekintetes urak» maradtak; a mostani képviselőházba pedig mindenféle «jöttment» ember könnyűszerrel bekorteskodheti magát, és

mégis ezek a mostani képviselők «nagyságotlatják» magukat, mintha királyi tanácsosok, vagy kanonokok¹ lennének!

Mondanom sem kell, hogy az ily fölfogás saját maga állítja ki magának a szegénységi bizonyítványt az ő politikai műveletlenségéről. Az 1848 előtti rendi országgyűlés «*megyei követei*» — «*nunciái*» — csakis szigorú utasításokhoz kötött egyszerű küldöttei voltak a megyei törvényhatóságoknak, a kiket megyéik bármely perczben szabadon visszahívhattak; ezen megyei követek nem képviselték a «*nemzetet*», mint 1848 óta az országgyűlési képviselők; nem is volt a leg-távolabbról sem a legkisebb osztályrészek sem a *souverainitás* jogainak közvetlen gyakorlásában; sőt felelős kormány nemlétében a kormányzésekre — Cancellaria, Helytartótanács, Kir. Kamara — sem gyakorolhattak semmiféle ellenőrző vagy irányadó befolyást, és így nem gátolhatták volna meg, még ha akarták volna is meggátolni a Helytartótanácsot abban, hogy őket a «*consilium secretariusai*»-val helyezze egy-ugyanazon rangfokra.

Az országgyűlési képviselők azonban az 1848-diki törvényekben gyökerező alkotmányunk szelleme szerint valóságos osztályrészesei a souverainitásnak a képviselőházban; az ő rangfokukat semmiféle kormány, semmiféle rendelet nem szabhatja meg, hanem önként következik az alkotmány értelmében az ő állásuk, illetőleg állami méltóságuk természetéből.

¹ Az is tudatlanságra vall, hogy a kanonokokat egysorban szokták az ily politikusok emlegetni a királyi tanácsosokkal. A rendi időkben 1848 előtt a «*nagyságos*» cím csak a királyi tanácsosokat (meg a Helytartótanács consiliariusait és a kir. Tábla bíráit illette meg törvényesen), a kanonokokat azonban csak «*by courtesy*»; miként több dicasterialis leirathól kitűnik, a kanonokokat csak a «*Főtisztelendő* — Reverendissimus» cím illette meg törvényesen. Most már azonban nem nagyságotlani a kanonokokat, határos volna a leggyöngédtelemebb illetlenséggel, aminthogy ministereink is nagyságotlák őket leirataikban.

A másik áramlat nem kevésbé téves alapból indul ki. Azon honfitársaink, a kik ezt a második áramlatot ápolják, többnyire világlátott és éppen nem tanulatlan emberek. Csak abban hibáznak, hogy a Németbirodalom államaiban és az Ausztriában divó fölfogást tekintik irányadónak a magyar országgyűlési képviselői állásra nézve is. Láttuk föntebb azon tátongó úrt, mely a *német* alkotmányos monarchiát a *parlamentaris* monarchiától elválasztja. Az államtudós, a ki ezen úrt alaposan tudomásul veszi, csak természetesnek fogja találni azon aránylag meglehetősen alantas rangfokot is, a melyen a német államhatalom, a fejedelem kormánya a birodalom egyes államaiban a *«Landtag»*-ok képviselőházának tagjait contemplálja. Hisz csak a hetvenes évek folyamában történt, hogy *I. Vilmos* király herczeg *Bismarck* tanácsára mármár kibocsátandó volt egy rendeletet, a melynek értelmében a porosz *«Landtag»* képviselőházának tagjai a *«Landwehr-Hauptmann»*-okkal lettek volna egy rangfokra helyezve! Nem csekély fölháborodást idézett föl ugyan ennek a rendeletnek már csak a híre is a mélyelmű nagy német nemzet értelmiségének összes köreiben, valamint a sajtóban is, mely magának a német nemzetnek meg nem érdemlett lealáztatását látta egy ily kísérlethen; és e fölháborodásnak volt is annyi hatása, hogy a tervezett rendelet formáserint kihirdetve sohasem lett; de már maga ez a bevégzett tény, miszerint egy ilyen rendeletnek már csak az eszméje is megfogamzhatott a Németbirodalom sorsának intézőiben, sőt már készen állott a közzétételre: már ez a bevégzett tény is megvilágíthatja azon világfiask politikusaink, helyesebben politizáló világfiaink fölfogásának ferdeségét, a kik német minták, vagy a mi csaknem egyre megy, osztrák minták után vélnék indulhatni a magyar országgyűlési képviselőket megillető rangfok megítélésében.

A landwehr-századosi rangfokkal való kísérletet tehát

kivihetetlenné tette a német értelmiség magatartása: a parlamentaris monarchiákban divó gyakorlatot azonban a világ minden kincseért sem lettek volna hajlandók magukévá tenni a német hatalmi tényezők; mindössze is abban állapodtak tehát meg, hogy az országgyűlési képviselői állással nem jár semmiféle rangfok, hanem a képviselő, a mandatum daczára is marad azon egész időhuzam alatt is, a melyen át a *«nemzetet képviseli»*, rangra, illetőleg rangtalanságra nézve az, a mi ő különben, születésénél, társadalmi állásánál stb. fogva volt, abban a perczen, a melyben neki az ő diadalmas választói a képviselői mandatumot átnyújtották. Vagyis az országgyűlési képviselővel, ha herczeg, hát úgy bánják el az udvar, a mint különben a herczegekkal szabványszerűen elbánni szokott; ha *«Rittergutsbesitzer»*, hát úgy, a hogy különben a Rittergutsbesitzerekkel; ha ujságíró, hát mint különben az ujságírókkal: ha pedig szappanos-mester vagy kéményseprő-mester, hát úgy, mint különben a szappanos-mesterekkel vagy a kéményseprő-mesterekkel elbánni szokott.¹

Ezen nézetnek is akadtak támogatói hazai társadalmunk köreiben; természetesen nem ott, a hol alaposan voltak tájékozva a parlamentarismus jelentősége és egyúttal a magyar államjog valódi követelményei felől. Még hízelt egynémely high-lifemanünk észjárásának ez a fölfogás, a mely pedig éppen úgy illik az érvényben levő magyar alkotmány szelleméhez, mint a hogy illott 1861-ben, az akkori

¹ A németbirodalmi gyűlésnek egyik érdekes tagja jelenleg is kéményseprő-mester; a francia képviselő-kamarában pedig benn ül mint képviselő egy kalapos, egy fodrász és egy műlovardai mim. Szerfött ujjonganak e fölött a rendiesdi és clericális reactio emberei. Ausztriában is azon mesterkélték ők csak a legutóbbi választások alkalmából is, hogy mentől több korcsmáros meg mészáros, hentes stb. kerüljön bele, ha nem is éppen a *«Reichsrath»*-ba, hát legalább a *«Landtag»* okba; ez által vélvén lejjebb szállíthatni a közönség tiszteletét a népképviselői állás iránt.

legújabb divat szerinti gothikus stílű bútorokhoz a szarufás attila, az árvalányhajas cseperke-kanászkalap és a csáthi furkósbot.

Szemben ez áramlatokkal, az útbaigazítást egyfeől alkotmányunk szelleme, másfelől az összehasonlító alkotmányjog tanubizonyosága adhatja meg. A souveraine magyar országgyűlés képviselőházának tagjai sem alkotmányunk szellemében, sem egyéb szárazföldi parlamentararis monarchiák példáját tekintve nem helyezhetők el és nem is bánhatók el sem állami ünnepélyeknél, királyi kihallgatásoknál, sem az udvarnál a német vagy az osztrák fölfogás szerint. A magyar országgyűlés képviselőházának tagjai úgy az állami ünnepélyeknél, fogadtatásoknál, kihallgatásoknál, mint az udvarnál kell, hogy nyomban a ministerek és helyetteseik, azaz az államtitkárok után következzenek el, az országgyűlés másik kamarájának, a főrendiháznak tagjaival egyugyanazon rangfokon.¹

¹ Az is egyik jellemző vonása a politikai tájékozatlanságnak, a mit nálunk még vajmi sokan csaknem politikai axioma számába vesznek, az a tévhit t. i., mintha a főrendiház tagjait, már mint ilyeneket, magasabb rangfok illetné meg, mint a képviselőház tagjait. A *rendi* alkotmány idejében mindenesetre így állott a dolog; de a népképviseleti parlamentararis monarchia államjogában a parlament egyik kamarájának tagjai nem állhatnak magasabb rangfokon, mint a másik kamara tagjai. Oly elv ez, melyet nemcsak *Benjamin Constant* («Cours de Droit Constitutionnel»), de az egész művelt világ egyiránt tiszteletben tart. *Társadalmilag* egy-egy dúsgazdag herceg, gróf stb., a ki a főrendiház örökös tagja, kétségbevonhatlanul magasabban áll, mint az az egyetemi tanár, a kit a király az összministerium ajánlatára a törvény értelmében életfogytiglani taggá kinevez; de államjogilag ez utóbbi éppen azon rangfokon áll az ő törvényhozói minőségében mint amaz vagy mint bármely szerény társadalmi állású tagja a képviselőháznak. Az a körülmény, miszerint a főrendiház tagjai, mint ilyenek, «méltóságoltatnak», míg az országgyűlési képviselők csak «nagyságoltatnak», teljességgel irrelevans. Hisz a «királyi tábla» a maga testületi egészében csak több, mint annak egyes tanácselnöke, vagy r.

Arra nézve, hogy a *parlamentaris* monarchiakban még a szárazföldön is mennyire magas rangfokot biztosít az államjog, főlőlegesen a brazíliai 1822-diki császári «*Constituciao*»-ra hivatkozunk, a mely szerint képviselőket úgy, mint senatorokat a «fenséges» — «augusto» — czím illeti meg: ez oly túlzás, melyet senki nem vett komolyan, még magában Braziliában sem, a minek folytán azután ez a czím — § — az alkotmánylevélből — alkotmánymódosítás folytán — ki is hagyatott. Józanul azonban államjogtudós és államtudós nem hűnyhat szemet az *olasz királyság* azon «*Regolamento*»-ja előtt, a mely 1868-ból keltezve elrendeli, hogy a *képviselőház* tagjai úgy mint a *senatorok*, az 5-ik kategoriába tartozzanak, tehát egy rangfokon álljanak az érsekekkel, holott a püspököket a 6-dik kategoriába sorozza ugyan ez a «*Regolamento*» és egy fokra helyezi őket a másodfolyamodványú törvény-székek első elnökeivel.¹

Ha valaki nálunk azt kívánná, hogy a képviselőház tagjai ugyanolyan elbánásban részesíttessenek, s egyáltalán ugyanazon

birája; és mégis nem «*tekintetes*»-e csupán («*nagytekintetű*») manap is hivatalosan a királyi tábla, holott tanácselnökei már évtizedek óta «méltóságoltatnak» és r. bírái meg «nagyságoltatnak»? A címek dolgában Magyarországon 1848, illetve 1867 óta nem csekélyebb a confusio, mint a minő confusio uralkodott a görögök naptárában, midőn téle estek a nyári ünnepek és megfordítva, vagy mint midőn Gergely pápa a Julian-féle naptárt megjavíttatta. A *címeztetést* egymagában éppen nem veheti senki nálunk irányadóul az illető rangfokának megállapítására, s ezt csakis az alkotmány szelleme igazíthatja el. Eltörölni *minden* rangot és *minden* címet: ebben van logika; mi még nem értünk meg egy ily állapotra: ámde mindaddig, míg minden *czím* törvény által *eltörölve* nincs: a rangok és czím dolgában csakis az alkotmány szelleme adhat útbaigazítást, nem pedig a komornyik-vagy sekrestyészöflfogás.

¹ L. Brusa, turini egyetemi tanár «*Das Staatsrecht des Königreichs Italien*» cz. művet 112. l. a Marquardsen-féle gyűjteményben, (Handbuch des öffentlichen Rechts, 1892.)

rangfokra helyeztessenek, mint az *érsekek*, s hogy a püspökök és a királyi táblák elnökei csak az országgyűlési képviselők után következzenek a rangsorban: vajmi sajtószzerű mosolylyal fognak fogadni az ily velleitást még azon körökben is, a melyekben aránylag a legtöbb érzék mutatkozik a képviselői állás méltóságának valódi jelentősége iránt. Ámde ezen olasz példa kapcsolatban a belga, hollandi, spanyol, portugall stb. analogonokkal, mégis komolyan szolgálhat intő szózatul azoknak, a kik hivatva lesznek a magyar királyi udvartartás berendezése alkalmából megtalálni a kellő módozatot, egyfelől a magyar hagyományosság és másfelől a parlamentaris monarchia követelményeinek korszerű, a trón fényét és a souverain népképviselőt jogosult igényeit egymással összhangzatba hozó szabványok megállapítására. Mert hát Magyarország nem *német* mintára formált alkotmányos monarchia, de valódi parlamentaris monarchia, szintűgy mint akár maga Olaszország.

Schvarcz Gyula.

KÉPÖSSZETÉTEL ÉS HANGULATVÁLTOZÁS.

— Egy fejezet az aesthetikából. —

Érzeteinkből alakulnak a képek. A mint ezek, egymáshoz tartozó elemek kapcsolata által bizonyos jelentőséggel kiképződnek, akár közvetlen érzéki benyomásokból mint szemléletek, akár múltakból és távoliakból mint a phantasia képzetei: nem egyszerű érzéletek többé. Vörös színfoltok bizonyos árnyéklatokban és bizonyos vonalak által határolva: a rózsa, a láng, a vércsepp, a királyi palást képei. Az egyes képek is, további és változatos egybefoglalásuk által más kifejezésre, más jelentésre emelkednek, mintegy másokká lesznek: a fej, törzs. végtagok képe az ember képévé, egyes emberek képei egymás mellett egy csatának, egy lakodalomnak, egy temetésnek képévé. A síró arcz képe egyetlen vonás hozzáadásával nevetővé alakul. Ezeknek a képeknek ilyen vagy amolyan jelentésű belső megalkotásához már lelkünk tartalmára, képzeteink tőkéjére van szükségünk. s legalább is a földézés és ráismerés lelki munkájára.

Az egyes érzéki benyomások, a tiszta észrevétel mellett, kedves vagy kedvetlen hangulatot keltenek bennünk, olyan hangulatot, mely az ő természetöknek és a mi természetünknek megfelel. Az éles hangot épp azért nevezzük élesnek, mert úgy érezzük. mintha metszene. A szürkületben vagy